

Eleven elbeszélés a háborúról

Anna Janko
(1957, Rybnik) lengyel
költő, író, kritikus,
publicista, Reymont-díjas

Beszélgetés Anna Jankóval, a Kis népirtás című könyv szerzőjével

„Egynapos könyv” – így említem ismerőseimnek a *Kis népirtást* –, mert képtelenség letenni. Úgy gondolhatnánk, hogy ez a mű egy sorscsapást megörökölt lány segélykiáltása: 1943. június 1., Lengyelország, a Zamość-vidék. A németek rideg kegyetlenséggel ölik le Sochy lakóit az ellenállás gyanúja miatt. A falut pedig felgyújtják, majd porig bombázzák. A szemtanú, a szüleit kilencévesen elvesztő Renia egy életen át hordozza a tragédiát, és testi-lelki örökségül hagyja lányának. Magánbeszélgetésként indul a könyv: „Gondold el, anya, nem neked volt a legrosszabb. Csak gyilkoltak meg gyújtogattak. Semmi kínzás, kegyetlenkedés, gorombáskodás, még az asszonyokat sem erőszakolták meg.” – Mi ez, ha nem az egyetemes alapelvek semmibevétele, a bűntettek relativizálása? De hogyan vethetünk gátat a gaztettek és a bosszú végtelen körforgásának? – Leírjuk. Hogy szemernyi kétség se maradjon: semmi nem marad titokban.

– *Édesanyjával folytatott beszélgetésként kezdi írását, de meg-megszakítja eszme-futtatásokkal. Belső párbeszéd tehát, egy érzelemmel és szarkazmussal teli, egyszemélyes dialógus. Vajon ez egy sajátos narrációs technika, vagy a valós helyzetből fakadó közvetlenség?*

– Az az ötlet, hogy a könyv formailag egy édesanyjammal folytatott beszélgetés legyen, lehetővé tette számomra, hogy a történelmi eszme-futtatások során egyszerű, köznapi és személyes hangon szóljak. Ilyen módon hangot adhattam számos „közvélekedésnek”, és mellőzhettem az úgynevezett politikai korrektséget. Azt akartam, hogy ez egy eleven, aktuális elbeszélés legyen a háborúról, mint az emberiség állandó, minden korban elkerülhetetlen

tapasztalatáról a föld különböző helyszínein, egy olyan elbeszélés, amely megérinti a kortárs olvasókat. Rengeteg szélsőséges érzelm kerül felszínre a szövegben, még az olyan esszé-jellegű részekben is, ahol kísérletet teszek az alapvető erkölcsi kérdések intellektuális megközelítésére, bűnről és büntetésről, hóhérokról és áldozatokról, az igazságosságról s a világban levő gonoszról...

– *A kegyetlenkedés kíméletlenül nyers leírása látszólag reménytelen mélységbe vezet, megfosztva a megtisztító katarzistól. Idővel azonban kiviláglik, hogy más a szándéka. Törekszik elvezetni az olvasót a terhek letételéhez? Felismertetni, hogy a felejtésen kívül létezik – keresztényi értelemben vett vagy egyéb – útja a kiengesztelődésnek?*

– A háborús trauma az egyik legsúlyosabb az ember életében. A traumából való kilábalás egy hosszú folyamat, amely talán sosem ér véget, különösen, hogy amint megtudtuk, a következő nemzedék is megtapasztalja szülei tragikus élményeinek következményét, idegi, hormonális és érzelmi szinten. Általánosabb dimenzióban persze lehetséges, sőt szükséges is a „sebek gyógyítása”, hogy a közösségek fennmaradassanak és fejlődjenek. Ez már az egyes államok politikai gyakorlatához tartozik, de a nemzeti traumák kezelése rendkívül nehéz és felelősségteljes munka. Sajnos a politikusok által elkövetett hibák ezen a területen (mint például a különféle sérelmek pártérdekből való kihasználása) súlyos következményekkel járnak a következő nemzedékekre nézve, s ez tovább eszkalálja az agressziót, és sorozatos háborúhoz vezet. Ahogy a *Kis népiirtásban* írtam: „A háború soha nem hal meg. Csak egyenruhát vált.”

– *Némelyek előszeretettel ítéleznek néhány sebtében elolvasott részlet alapján. Vajon számolt azzal a kockázattal, hogy izgatással, uszítással vádolják? Volt rá példa az idegen nyelvű kiadások után?*

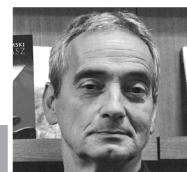
– Természetesen számoltam az olvasók érzelmeivel, bár nem gondoltam, hogy ezek az érzelmeik ilyen erősek lesznek. Nagy elégedettséggel tölti el a szerzőt, ha azt hallja, hogy a könyvét képtelenség letenni annak ellenére, hogy rettentően gyötrelmes olvasmány, s hogy az olvasót bizonyos értelemben foglyul ejti, amit olvas. A *Kis népiirtást* már lefordították cseh, horvát, francia és angol nyelvre. Különös, hogy a németek nem akarják a könyvpiacukon látni, holott eszmeftuttatásaimban a háborús konfliktusok minden oldalán folyamatosan keresem az összes szereplő morális indítékait, mert szerzőként ezt a célt tűztem ki magam elé.

– „...sok német állt be a sorba Hitler hívására, és adta oda, ami a legdrágább volt – a személyes lelkiismeretét. Úgy kollektivizálták a lelkiismeretet, mint Oroszországban a mezőgazdaságot.” Bölcse-

lőink kedvelt mulatsága a múlt század óta szembeállítani a kollektivizálást és az individualizmust. Elvetjük a kollektív bűnösséget, de vajon létezik-e, szükséges-e kollektív lelkiismeret?

– Igen, létezik kollektív lelkiismeret, amelyet tudományos szempontok szerint vizsgál a szociológia és a társadalomlélektan. De a büntetőjogi felelősség alkalmazása a közkerölcs bűneiért – a nemritkán deviáns közkerölcsökért – már civilizálatlan dolognak számít. Hiszen nem az erkölcsöket, a lelkiismeretet büntetjük, hanem az egyes cselekedeteket! Háború idején egyenesen ösztönzik és jutalmazták azt a tettet, amelyet békeidőben elítélnék és büntetnek (mint például a tömeggyilkosságot). Semmi sem olyan egyszerű, ahogy azt az elvek alapján gondolnánk: ösztönösen vágyunk rá, hogy a jó győzedelmeskedjen a gonoszság felett, nem igaz? De azt már nem vesszük figyelembe, hogy ami az egyiknek nyereség, azon a másik veszíthet. A háborúban viszont, ahol egy világ omlik össze, olyan helyzetbe kerülünk, amely ezerszeresen meghaladja az egyes ember érzelmi kapacitását. Eldiskurálhatunk persze a gyengeségről vagy kitartásról a szélsőséges fenyegetettség során, az egyéni hősiességről és a kollektív gyavaságról a megszállás idején, de mindez csak gondolatgyakorlat lenne. A háború egy folyamat, és nem egy esemény. És mint minden folyamat, előkészíti a maga morális alapjait, amelyek messze megelőzik kirobbanását, és messze hatnak még lezárása után is...

Ifj. Béri Géza

Ifj. Béri Géza
(1960 Budapest)
műfordító,
Győrben él